

UOT 372.851

**İBTİDAİ SİNİFLƏRDƏ RİYAZİYYAT TƏLİMİNDƏ
AXTARIŞ VƏ ƏNƏNƏVİ METODLARDAN İSTİFADƏ****QASIMOVA GÜNAY İMAMƏDDİN qızı***Sumqayıt Dövlət Universiteti, dosent*novreste82@box.az*Açar sözlər: ənənəvi təlim, interaktiv təlim, axtarış metodu, təlim metodu.*

Təhsil fasiləsiz və dinamik proses olduğundan onun qarşısında duran məqsəd və vəzifələr də daim dəyişir. İntellektli insan müasir dövrdə ən mühüm strateji vasitəyə çevrilib. Ona görə də xarici ölkələrdə olduğu kimi, Azərbaycanda da təhsildə əsaslı və çoxşaxəli islahatların keçirilməsinə başlanıb. Yeni qurulan təhsildə idraki inkişafın parametrlərini nəzərə almaq, ona imkan və şərait yaratmaq, yaddaş məktəbindən təfəkkür məktəbinə keçmək əsas məqsəd hesab olunur. Təhsili bilavasitə inkişafyönümlü bir proses kimi stimullaşdırmaq məktəblərin qarşısında duran əsas vəzifəyə çevrilir. Müasir təhsil hümanist prinsiplərə, qarşılıqlı əməkdaşlığa əsaslanmalı, şagird subyekt kimi müəllimlə birgə pedaqoji prosesdəki problemlərin həllində fəal iştirak etməlidir. Təhsil prosesi şagirdə özünüinkişaf qabiliyyəti formalaşdırmalıdır. Bu məqsədlə məktəblərimizdə pedaqoji prosesin yeni məzmununda, yeni istiqamətdə təşkili mühüm rol oynayır. Təlim prosesində yeni texnologiyalar tətbiq edilir. Lakin bu zaman ənənəvi təlim prosesinin üstünlükləri və ənənəvi təlim metodları inkar edilir. Biz keçmiş, təhsil sahəsində qazandığımız təcrübəni inkar edə bilmərik. Nəsillər arasındakı varisiliyi təmin etmək üçün “nəyi, necə öyrətmək?” sualı daim ənənəvi didaktik suallardan biri kimi pedaqoq alimləri düşündürmüşdür. Ona cavab olaraq müxtəlif metodlar tapılmışdır. Metodlarsız qarşıda qoyulan məqsədə çatmaq, nəzərdə tutulmuş məzmunu öyrətmək, şagirdlərin idrak fəaliyyətini təşkil etmək mümkün deyil. Metod tədris prosesinin özəyidir. Metod layihələşdirilmiş məqsəd ilə son nəticə arasında birləşdirici halqadır. Pedaqoji ədəbiyyatda metod anlayışı bəzən ancaq müəllimin və ya şagirdlərin fəaliyyətinə aid edilir. Müəllimin fəaliyyəti ilə bağlı olanda tədris metodları, şagirdlərin fəaliyyətinə aid edildikdə öyrənmə metodları, təlim müəllim və şagirdlərin birgə fəaliyyətindən söhbət gedirsə, təlim metodları anlayışını işlətmək lazımdır. Metodlar sistemi mürəkkəb, çoxcəhətli, çoxkeyfiyyətli bir sistemdir.

Təlimin məqsədi, məzmunu, qanunauyğunluqları, prinsipləri, formaları təlim metodunda öz əksini tapır. Nə işin məzmunu, nə məqsədi, nə də formaları metodların tətbiqi imkanlarını nəzərə almadan müəyyənləşdirilə bilməz. Bu imkanları məhz metodlar təmin edir. Metodlar didaktik sistemin inkişaf sürətinə təkan verir. Təlimdə tətbiq edilən metodlar irəli getməyə nə qədər imkan verərsə, təlimin keyfiyyəti də bir o qədər yüksək olar. Metodu təkcə müəllimin ustalıqı ilə bağlamaq düzgün olmazdı. Belə ki, şagirdləri təkcə improvizasiya ustaları yox, həm də sərt məntiq sahibləri yaxşı öyrədirlər. Ona görə də metoda qarşıya qoyulmuş məqsədə çatmağı təmin edən alqoritmləşdirilmiş məntiqi əməliyyatlar sistemi kimi baxmaq olar. Metoddə həm soyuq məntiq, həm alovlu müəllim qəlbi, həm niyyət, həm də improvizasiya vardır. Metodlar nəzəriyyəsinin və praktikasının əsaslandırılması bu məsələnin düzgün həllindən asılıdır.

Son dövrlərdə riyaziyyat və digər fənlərin tədrisi metodikasına aid dərsliklər və dərs vasitələrində interaktiv təlim metodları ilə bağlı geniş məlumatlar verilmişdir. Araşdırmalar zamanı məlum oldu ki, ənənəvi təlim metodlarından yazanlar ənənəvi təlim metodlarını, interaktiv təlim metodlarından yazanlar isə interaktiv təlim metodlarını ideallaşdırırlar.

Məlumdur ki, təlim metodları daim inkişaf edir, təkmilləşir, yenisi ilə əvəz olunur. Dövlətin təhsil siyasətinin, cəmiyyətin sifarişinin dəyişməsi yeni metodların yaranması zərurətini yaradır.

Cəmiyyətin müxtəlif sahələrində olduğu kimi, təlimdə də yeni metodlar köhnələri ilə yanaşı işlədilir. Təlim həm ənənəvi, həm də axtarış metodlarının yanaşı işləndiyi dövrlərdə onların oxşar və fərqli cəhətləri dəqiqləşdirilməli, müntəzəm cəhətlər nəzərə alınmalıdır. Əks halda təlimin ənənəvi metodlarını axtarış metodları ilə bir araya gətirmək qeyri-mümkündür. Yenilik həmişə, hər yerdə ənənəviliyə, köhnəliyə alternativ kimi yanaşır. Yeni həmişə köhnənin bazasında yaranmış ona söykənmişdir. Yenilik təbliğ və tətbiqindən asılı olaraq, bir müddət ənənəviliklə yanaşı gedir, tətbiq dairəsini genişləndirir. Rəğbətlə qarşılanan hər bir yenilik sonradan yerini daha səmərəli, daha mükəmməl yeniliyə verəcəkdir. Yenilik nə varsa, hamısını atıb, onun yerini tutmamalı, əvvəlki sistemin yararlı, faydalı cəhətlərindən yaradıcılıqla istifadə etməlidir. Tədqiqat işinin aktuallığını təlimin axtarış və ənənəvi metodlarının müntəzəm cəhətlərini nəzərə almaqla ibtidai siniflərdə riyaziyyat təlimində interaktiv və ənənəvi metodlardan vəhdətdə istifadənin təlimin keyfiyyətinə təsiri təşkil edir.

Elmdə “*interaktiv*” termini dialoq, qarşılıqlı əlaqədə, fəaliyyətdə olmaq, qarşılıqlı aktivlik, fəallıq kimi izah olunur. İnteraktiv təlim dedikdə hər hansı bir fikrin digər fikirlərlə bağlı, ifadəli uzlaşmış şəkildə qarşılıqlı öyrənilməsi nəzərdə tutulur. Riyaziyyat təlimində interaktiv və ənənəvi təlim metodlarının vəhdətindən istifadə edən müəllimlər hərtərəfli biliyə malik olmalı, öz üzərlərində çox işləməli işlərinə yaradıcı yanaşmalıdırlar. Riyaziyyat təlimi prosesində müəllimlər həm də sərbəst olaraq bilməlidirlər ki, şagirdlərlə iş zamanı hansı mövzunun tədrisində hansı təlim metoduna müraciət etsə, yaxşı nəticəyə nail olar. Bütün bu hallar interaktiv və ənənəvi təlim metodlarının vəhdətində öz əksini tapır. Burada şagird daha fəal, müəllim isə istiqamətverici olur, interaktiv təlim metodlarının tətbiqi tədris prosesini xeyli intensivləşdirir, onu hər bir şagird üçün daha əhəmiyyətli və maraqlı fəaliyyət sahəsinə çevirir, dərstdə fəallığın maksimum artmasına zəmin yaradır, bununla da təlimin inkişafətdirici aspektini nəzərəcarpacaq dərəcədə gücləndirir. Axtarış metodlarının tətbiqi şagirdlərdə müstəqil düşünmək, sərbəst rəy söyləmək, hər hansı problem barədə başqasının fikrinə münasibət bildirmək, digər fərqli nöqtəyi-nəzəri təsdiq, yaxud inkar etmək, çoxluğun qərarını qəbul etmək, yaxud öz qərarının üstündə durmaq və s. xüsusiyyətlərin formalaşmasına bilavasitə kömək göstərməklə təfəkkürün tənqidliliyi, müstəqilliyi və çevikliyində zəmin yaradır.

Ənənəvi təlim metodlarının tətbiqi müəllimin şərh, daha doğrusu, müəllimin informasiyanı necə çatdırması, hazır informasiyanın mənimsənilməsi üçün şərait yaradılması, kitablara iş, illüstrasiya, demonstrasiya, çalışmaların yerinə yetirilməsi tədris prosesini hər bir şagird üçün daha əhəmiyyətli edir.

İnteraktiv metod elmi termin kimi ilk dəfə Britaniya alimi Con Raven tərəfindən işlədilmişdir. İnteraktiv təlimdə əsas məqsəd məktəbliləri təlim, öyrənmə prosesinin subyekti etmək, onları oxuyub öyrənməyə qabil bir insan kimi tərbiyə etməkdir.

İnteraktiv metodlar məktəblilərdə yeni keyfiyyətlər; müsahibini, hər hansı danışan yoldaşını səbrlə, diqqətlə dinləməyi, yeri gəldikcə münasibət bildirməyi, tənqidi və yaradıcı düşünməyi, öz fikrini sübuta yetirməyi, birgə işdə yoldaşları ilə əməkdaşlıq etməyi, sağlamlığını qorumağı və başqa keyfiyyətlər formalaşdırmağı nəzərdə tutur. Müasir məktəbin başlıca problemi bunu nəzərə almaq, bilik, bacarıqlara yiyələnməsinə görə bir-birindən fərqlənən, həyatda arzuladığı yerini tapmağa qadir gəncləri yetişdirməkdir.

Riyaziyyat təlimi prosesini intensivləşdirmək üçün, şagirdləri fəallaşdırmaq üçün müasir dövrdə məktəblərimizdə müəllimlərin bir xeyli qismi axtarış metodlarına üstünlük verir. Məktəbin və sinifin şəraitinə uyğun olaraq onlardan istifadə etməyə cəhd göstərirlər. Axtarış metodlarına əsaslanan müasir dərslər ənənəvi iş üslubunun səmərəli toxumlarını saxlamaqla, daha rəngarəng, çevik və maraqlı təşkil olunur. Yeni təfəkkür müasir məktəbdə şagirdlərə fikirləri öyrətmək deyil, daha çox fikirləşməyi, müstəqil bilik qazanmağı öyrətməyi tələb edir. Müasir məktəb monoloqlar əvəzinə dialoqlar, müəllim-məktəbli münasibətlərində əməkdaşlıq, qarşılıqlı sərbəst fikir yürütməsini genişləndirib inkişaf etdirməyi özünə məqsədəuyğun sayır. Əgər ənənəvi təlimdə başlıca diqqət

məktəblidə biliklərin mənimsənilməsinə yönəldisə, müasir təlim metodlarında başlıca diqqət məktəblinin şəxsiyyət kimi formalaşmasına istiqamətlənir. Bu prosesdə müəllimin başlıca vəzifəsi məktəblinin yardımçısı olmaq, təlim prosesində onların fəaliyyətini əlaqələndirməkdən və məktəblilərdə yaradıcı axtarışa həvəs yaratmaqdan ibarətdir. Məktəbli və müəllim məktəbli-tədqiqatçı, müəllim-bələdçi kimi çıxış etdikdə məktəbli məsələni axtarış yolu ilə həll edir. Müəllim isə ən zəruri halda müdaxilə edir. Müəllimin əsas funksiyası əlverişli şərait yaratmaqdır, yəni köməkçi sualların köməyi ilə diskussiyaları təşkil etmək, məktəbliləri fəallaşdırmaqdır. Riyaziyyatda axtarış metodları pedoqoji prosesin intensivləşdirilməsi, məşğələdə məktəblinin fəallığının maksimum artırılması hər bir məktəbli üçün daha maraqlı fəaliyyətin təşkili və bununla da təlimin inkişafetdirici və tərbiyəedici vəzifələrinin yerinə yetirilməsi prosesidir. Axtarış metodlarının tətbiqi zamanı elmi texniki tərəqqinin son nailiyyətləri hesab olunan kompüter texnologiyasından, internetdən və digər təlim texnologiyalarından və təlimin texniki vasitələrindən istifadə edilməsi faydalı hesab olunur. Axtarış metodunun əsas üstünlüyü biliklərə yiyələnmək həvəsinin yaranmasıdır. Bu da idrak fəaliyyətinin gedişində şagirdlərin təfəkküründə gərcək ziddiyyətlərin həlli imkanlarına əsaslanır. Burada biliklərin mənimsəmə prosesi passiv deyil, fəal xarakter daşıyır. Axtarış və ənənəvi təlim metodlarının vəhdəti ilə keçirilən riyaziyyat dərslərində müəllim tədrisin gedişində yönəltmə, dərkətmə, düşünmə proseslərindən istifadə etməklə məktəbliləri fəallaşdırır. Dərkətmə, tətbiqətmə, anlama, müqayisə aparmaq kimi keyfiyyətlərin yaranması məktəblilərdə yaradıcı və tənqidi təfəkkürün inkişafını stimullaşdırır. Axtarış və ənənəvi təlim metodlarının vəhdətindən istifadə təfəkkürün inkişafı, məktəblilərin fəal iştirak etməsi, biliklərin müstəqil əldə edilməsi, tədqiqat və dərkətmə üçün şəraitin yaradılması, biliklərin yaradıcı tətbiqi, təfəkkürün müstəqilliyi və əməkdaşlıq etmək bazarıqı vacib amillərdəndir. Şagirdlərin idrak fəaliyyəti və təlim motivasiya sahəsinə, təfəkkürə əsaslanaraq biliklərin müstəqil və yaradıcı şəkildə əldə edilməsi sayəsində daha qısa müddətdə daha çox informasiyanı mənimsəmək imkanı xeyli artır. Axtarış və ənənəvi təlim metodundan qarşılıqlı istifadə edərkən məktəblilərin meyil və maraqları, idrak səviyyələri, qabiliyyətləri nəzərə alındıqda hər bir dərslər optimal qurulmuş hesab oluna bilər və nəticədə, mənimsəmə elə dərslərin özündə 70-80% olar.

Metodların düzgün seçilməsi müəllim yaradıcılığından asılıdır. Uşaq aləmi sirli dünyadır. Ona görə də ona nüfuz etmək çətindir. O, bir göz qırpmında dəyişir, başqalaşır. Fənnini sevən müəllim onu çox maraqla və həvəslə tədris edir, işinə məhəbbət, tükənməz biliklə yanaşır və hər vaxt yeni ideyalar, metodlar axtarışında olur.

ƏDƏBİYYAT

1. Kərimov Y.Ş. Təlim metodları. Bakı: Mütərcim, 2009, 280 s.
2. Babanski Y.K. Müasir ümumtəhsil məktəblərində təlim metodları, M.: 1989.
3. Həmidov S.S., Quliyev V.S. Şagirdlərin riyazi təfəkkürünün inkişaf etdirilməsi yolları və vasitələri, Bakı, 1998.

РЕЗЮМЕ

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ПОИСКОВЫХ И ТРАДИЦИОННЫХ МЕТОДОВ ОБУЧЕНИЯ КУРСУ МАТЕМАТИКИ В НАЧАЛЬНЫХ КЛАССАХ

Гасимова Г.И.

Ключевые слова: *традиционные занятия, интерактивное обучения, метод поиска, метод обучения.*

В последние годы в учебниках и учебных пособиях по методике преподавания математики и других предметов дается подробная информация о методах интерактивного обучения. В результате проведенных исследований выяснилось, что как авторы работ о традиционных методах обучения, так и авторы работ об интерактивном методе обучения идеализируют описываемые ими методы.

SUMMARY
USE OF SEARCH AND TRADITIONAL TEACHING METHODS IN
MATHEMATICS IN THE PRIMARY GRADES
Gasimova G.I.

Key words: *traditional teaching, interactive training, the search method, training method.*

In recent years, textbooks and manuals on the methods of teaching mathematics and other subjects provide detailed information on the methods of interactive learning. As a result of the research it was found out that both the authors of the works on traditional methods of teaching and the authors of the works on the interactive method of teaching idealize the methods they describe.

Daxilolma tarixi:	Ilkin variant	03.07.2018
	Son variant	28.09.2018